

ÎNCEPUTURILE TEATRULUI ÎN EGIPTUL ANTIC

Tarik Abou Soughaire

DOI 10.46522/CT.2023.01.04

Abstract

The beginnings of theater in ancient Egypt

Performing art has been known in Egypt since the dawn of history, or better since the time of the pharaohs. It is a reality that no one can deny. But there are realities that create discord between historians, such as the one we discuss in this article and which is expressed in the following question: Did ancient Egypt know the theater? In order to be able to give an exact answer to this question and make the reality indisputable, it was therefore necessary to leaf through history trying to bring out the opinions and contradictory opinions, the opinions which are for this reality affirming that the theater was born in Egypt and developed in Greece and those who claim that the theater is a creation of Greek genius. In this article we will therefore attempt to highlight this discord that existed between historians before discovering the roots of this reality by resorting to certain historical and archaeological clues and to articulate the characteristics of the theater at this time, the interest of the contemporary Egyptian state towards the buildings in which the shows of this period were played, as well as the interest of certain modern Egyptian playwrights for the aspects of pharaonic life of which they are the source of inspiration for some of their works.

Keywords:

performing art, ancient theater, Egypt, Pharaohs, Greece.

Când vorbim despre teatru în Egipt, ne vine în minte o imagine plină de sensuri multiple, tipice acestei țări, cu silueta impunătoare a piramidelor, muzeelor, templelor, timpul faraonilor sau o civilizație care durează de mai mult de șapte mii de ani. În acest context, ne întrebăm: Egiptul cunoștea teatrul în timpul faraonilor? Pentru a da un răspuns pertinent la această întrebare, este necesar să ne întoarcem la istorie și să analizăm grupări de texte cronologice, pentru a avea posibilitatea de a ajunge la începuturile genului teatral, dar și de a vedea în ce măsură Egiptul antic era legat de teatru. Întrucât este vorba despre Istorie și autentificarea anumitor texte cronologice, adoptarea unei perspective istorice prezintă astfel un anumit interes și devine o necesitate esențială.

Citind istoria, am găsit opinii contradictorii ale istoricilor, între care unii spun că teatrul își are originea în Egipt, dezvoltându-se apoi în Grecia, în timp ce alții susțin contrariul, că teatrul s-a născut în Grecia în jurul anul 534 î.Hr., odată cu apariția anumitor spectacole cu scene de dans, cântece și cuvinte dedicate gloriei regilor greci. Acești din urmă istorici considerau artă dramatică „o creație a geniului grecesc”¹. Deci, care este adevărul? De fapt, a spune că teatrul și-a găsit originea în Grecia în anul 534 î.Hr. presupune, implicit, că nu a existat niciun spectacol de teatru în lume înainte de această dată. Totuși, este atestat cronologic că Egiptul cunoștea teatrul înainte de secolul al VI-lea î.Hr. Multe sunt spectacolele teatrale care se organizau în timpul faraonilor. Aceasta urmează să încercăm să arătăm, în cercetarea noastră, recurgând la anumite izvoare și dovezi crono-arheologice. Propunem așadar să abordăm, prin intermediul acestui studiu, nașterea artei dramatice în timpul Egiptului antic, evidențind caracteristicile acestuia, evoluția lui de-a lungul timpului, obiectivele sale, interesul statului egiptean contemporan față de clădirile în care spectacolele acestei epoci s-au jucat,

1. Etienne Drioton, „La question du théâtre égyptien”, în *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, nr. 1 (98), 1954, pp. 51-63.

precum și interesul anumitor dramaturgi egipteni moderni pentru aspectele vieții faraonice care reprezintă sursa de inspirație a unora dintre operele lor.

De fapt, ipoteza existenței unui teatru în Egiptul antic a fost infirmată de anumiți egiptologi, între aceștia aflându-se și Alfred Wiedemann (1856-1936). În 1905, egiptologul german a anunțat că Egiptul antic „nu a trecut niciodată de stadiul ceremoniilor religioase mimetice”². Sunt însă multe indicii care dovedesc prezența artei spectacolului în Egipt încă din perioada faraonilor. Este ceea ce susțin numeroși egiptologi, iar, între aceștia, îi găsim pe Kurt Sethe și Etienne Drioton, dar și pe alți cercetători contemporani. În studiile lor, cei doi au afirmat că nașterea teatrului este inseparabil legată de Egiptul antic și nu de Grecia, cum credeau unii.

În 1928, Kurt Sethe (1869-1934) a afirmat că arta dramatică a existat în Egipt încă din antichitate. El a prezentat două texte ca piese dramatice, primul dintre acestea evocând *profesiunea de credință a unui teolog din Memphis*³, în timp ce al doilea se referă la *un comentariu, alcătuit de un liturgist, referitor la ceremoniile de încoronare*, așa cum aveau loc la început, în cadrul dinastiei a XII-a, adică până la vechiul Imperiu al epocii faraonice. Aceste două texte au fost descifrate de Sethe pe o stelă numită *Shabaka*, cunoscută și sub numele de *Shabaqo*, cu o înălțime de 92 de centimetri și o lungime de 1,37 metri. Inscripțiile gravate pe această piatră, descoperite în Memphis și expuse în prezent la Muzeul Britanic din Londra, prezintă „scenarii schematice ale fiecărui tablou, unde găsim mai întâi o schiță generală cu privire la tema ce urmează a fi reprezentată, apoi «încipite» sau rezumate, sau interludii ale unor tirade”⁴. Având în vedere valoarea grandioasă și importanța remarcabilă a temei acestei stеле, precum

2. Christianne Desroches-Noblecourt, „Le théâtre égyptien“, în *Journal des savants*, 1943, pp. 166-176)

3. Fondată în 3100 î.Hr. de către Narmer, primul faraon al Egiptului, Memphis a fost prima capitală a Egiptului de la unificarea sa până la prima perioadă intermediară din 2040 î.Hr.

4. Christianne Desroches-Noblecourt, „Le théâtre égyptien“, art. cit., pp. 166-176.

și a textelor dramatice care sunt gravate pe ea, Julien Corinne i-a dedicat o parte însemnată în lucrarea sa intitulată *Istoria umanității*, în măsura în care afirmă: „În Egipt, în era primei dinastii [3500-2890 î.Ch. – n.m.], s-a afirmat o teologie regală, a cărei influență va continua până la regatul Lagizilor condus de dinastia Menes, fondatorul dinastiei fiind Horus, regele divin, ceea ce este confirmat de teologia memfită a stelei Shabaka (B.M. nr. 797). În timpul dinastiei a V-a, revoluția solară a lui Heliopolis adaugă la numele faraonului titlul de «mare Dumnezeu, fiul lui Re», iar mai târziu, dinastia a XII-a (1991-1786 î.Hr.), stabilită la Teba, va utiliza titlul de «fiu al lui Amon». De-a lungul secolelor, preoții vor dezvolta doctrina teogamiei, conform «nașterii divine a faraonului», în timp ce la început numai încoronarea constituia investitura regală care dădea faraonului misiunea de a construi temple și de a celebra zilnic cultul. Pentru a funcționa templele, faraonul a desemnat o ierarhie impunătoare de funcționari «ai casei lui Dumnezeu», cu funcții adesea ereditare. De-a lungul secolelor, «această preoție» a devenit o adevărată elită economică și politică, capabilă să se opună deciziilor regelui, așa cum a fost cazul la Teba sub dinastia a XII-a»⁵. Fără a merge prea departe, prezența acestor două texte, menționate de egiptologul german Kurt Seth, confirmă așadar răspunsul cu privire la întrebarea existenței teatrului egiptean din zorii civilizației faraonice și deschide calea pentru alte cercetări.

Ulterior, egiptologul francez Etienne Drioton (1889-1961) a urmat aceeași cale cu Kurt Sethe, prin prisma cunoștințelor sale aprofundate în toate domeniile egiptologiei. Chiar dacă Drioton a făcut inițial remarci asupra textele descoperite de Sethe, spunând că „textele publicate de Sethe [...] nu oferă decât o idee relativ completă cu privire la teatru egiptean. Nu este vorba de drame în sens strict, ci de scrieri ale unui alt personaj care citează, în sprijinul afirmațiilor lor, replici preluate dintr-o dramă mai veche»⁶. El a apreciat foarte mult

5. Julien Ries, „Religion et art“, în *Histoire de l'humanité*, Londres, UNESCO, 2001, pp. 257-277.

6. Etienne Drioton, „La question du théâtre égyptien“, pp. 51-63.

aceste două texte, în măsura în care acestea atestă, pe de o parte, prezența unui teatru sacru în Egiptul antic și, pe de altă parte, oferă calea spre descoperirea modului în care au fost scrise libretele de teatru în această perioadă a Egiptului antic. Etienne Drioton afirmă, în legătură cu aceasta: „Cuvintele actorilor erau scrise în coloane verticale; în vârful fiecăreia dintre cele două semne hieroglifice care trimit unul la altul se indicau interlocutorii, cel care a rostit replica și cel căruia i-a fost adresată”⁷.

În plus, descoperirile lui Etienne Drioton au condus, la rândul lor, la reținerea a 12 adevărate piese de teatru ale căror titluri, prezentate mai jos, sunt factice și nu urmăresc decât să dea o idee cu privire la conținutul lor. Dintre aceste piese, putem aminti *Nașterea și apoteoza lui Horus*⁸, *Necazurile mesagerului lui Horus*, *Deruta lui Apophis*⁹, *Isis*¹⁰ și *cei șapte scorpioni ai ei*, *Horus înțepat de un scorpion*, *Întoarcerea lui Seth*¹¹, *Lupta lui Thoth*¹² și *Apophis*, *Victoria lui Horus asupra hipopotamilor*¹³ și *Singura luptă a lui Horus cu hipopotamul*. Observând temele acestor spectacole, putem ghici că teatrul Egiptului antic

7. *Ibidem*.

8. Horus era fiul lui Isis și al lui Osiris. El era marelezeu al cerului, cu cap de șoim, ai cărui ochi reprezentau soarele și luna. El este luat drept zeul regal prin excelență, întrupându-l pe Faraon în persoană.

9. Apophis era zeul forțelor răului și al nopții. El a personificat întotdeauna haosul, răul, întunericul, în timp ce căuta să anihileze creația divină. Numele său purta semnificația uriașului sau a șarpeului uriaș.

10. Isis a fost una dintre cele mai cunoscute zeități din Egiptul antic. Ea era protectorul morților. Ea a fost, de asemenea, adorată de egipteni pe tot parcursul mileniului al III-lea î.Hr., înaintea răspândirii cultului său în lumea greacă și romană.

11. Seth era, la fel ca Apophis, zeul dezordinii, al confuziei și al tulburărilor. A fost ucigașul fratelui său Osiris, tatăl lui Horus.

12. Thoth era zeul cunoașterii și al înțelepciunii. Pentru egiptenii antici, el a fost considerat inventatorul scrisului. De asemenea, a fost supranumit *Stăpânul Timpului*.

13. În Egiptul antic, hipopotamul întruchipa forțele haotice ale naturii. Prinuciderea acestor animale, zeul Horus a urmărit să-și însușească puterea și să restabilească ordinea asupra haosului.

presupunea spectacole care aveau incluse mai mult sau mai puțin teme legate de război, în măsura în care ilustrează lupte, conflicte sau victorii ale regilor-dumnezei din epoca faraonilor.

Oricare ar fi tipul de teatru, problema principală este de a confirma nașterea teatrului în timpul faraonilor, cu alte cuvinte de a o lega de Egiptul antic și nu de Grecia, așa cum se crede în mod curent. Cu toate acestea, egiptologii care susțineau că Grecia este creatoarea principală a artei teatrale nu au încetat niciodată să-și mențină obiecțiile față de afirmația lui Etienne Drioton despre existența unui teatru în epoca faraonică. Prima obiecție împotriva ipotezei lui Etienne Drioton este legată de modul de conservare a textelor dramatice în timpul faraonilor. Cum și-au păstrat vechii egipteni textele dramatice astfel încât să rămână intacte până în prezent?

Răspunsul la această întrebare ne va arăta în ce măsură zidurile monumentelor faraonice au jucat un rol important și primordial în conservarea integrală a anumitor texte dramatice. Potrivit scrierilor istoricilor, zidurile templelor, ale piramidelor și ale marilor clădiri aristocratice au jucat un rol major în conservarea pieselor vechilor egipteni, astfel încât acestea să rămână până în zilele noastre. Asemenea desenele și inscripțiilor care împodobesc pereții templelor și din care am putea cunoaște și unele aspecte ale vieții faraonice din acea epocă, piesele au fost gravate acolo, într-un mod mai mult sau mai puțin încifrat, în măsura în care explică pasaje ale acțiunii dramatice, rolurile acordate actorilor, chiar și informații despre costumele și accesoriile folosite în spectacole. În acest sens, textele piramidelor¹⁴ reprezintă cel mai bun exemplu pentru noi. Aceste texte, care sunt în număr de cincizeci și cinci, le găsim gravate pe pereții interiori ai piramidelor și, după cum afirmă Peter Ukpokodu, reprezintă „note de regie pentru acțiunea dramatică, diferite personaje

14. Motivul denumirii acestor texte drept *textele piramidelor* ar putea fi justificat prin faptul că sunt gravate pe pereții piramidelor. Nu sunt texte scrise pur și simplu pe hârtie, ci mai degrabă texte gravate pe pietre. Acest lucru le oferă stabilitate, chiar și duritate, astfel încât să ajungă la noi intacte.

vorbitoare, care poartă măști de animale, precum și costume și recuzită necesare spectacolelor¹⁵.

În același context, Julien Corinne a arătat că pereții mormintelor au jucat un rol major în procesul de conservare a textelor, fie ele dramatice sau nu, el afirmând: „Actori apropiați defunctului, preoți, îndoliați etc. intervin la momentul potrivit cu gesturi uneori acrobatice, cu cântece și cu cuvinte specifice. Găsim în morminte urmele acestor ceremonii orale în toate societățile. Cele mai spectaculoase sunt cele din Egipt, care ne transmit și textele unor rugăciuni și invocații¹⁶. La rândul ei, Michèle Juret, șefa Arhivelor Etienne Drioton și vicepreședinte al Cercului științific Etienne Drioton, a evidențiat, în studiul său intitulat „Etienne Drioton și teatrul faraonic”, unul dintre cele mai bune texte dramatice gravate pe pereții templului din Edfu, la Aswan, în Egipt. Aceasta redă lupta regelui Horus împotriva lui Seth. Despre asta ea afirmă: „Scenele, care indică lupta lui Horus împotriva lui Seth și care sunt gravate pe pereții templului din Edfu, reprezintă unul dintre cele mai bune exemple și dovezi în acest sens. Aceste scene includ, în interiorul lor, scenariii însoțite de indicii de punere în scenă, evocând un mare spectacol, prezența unei galere, actori acompaiați de muzică, coruri cântate și balet¹⁷.”

În mod similar, egiptenii antici au folosit și papirusul ca alt mediu pentru a-și păstra manuscrisele de teatru. *Papirusul dramatic Ramesseum* este cea mai bună dovadă în acest sens. Acest papirus descoperit în Egipt, scris în 1970 î.Hr. și al cărui conținut datează de la aproape 3300 de ani, „este o piesă cuprinzând patruzeci și șase de scene care au avut loc în diferite stații pe un traseu procesional de-a lungul malurilor Nilului. Titluri scurte reglementau

15. Peter Ukpokodu, „Origines égyptiennes du théâtral occidental: obscurantisme scolastique ou ignorance coupable?“, în *L'annuaire théâtral. Revue québécoise d'études théâtrale*, 1994, pp. 9-20.

16. Jenne-Pierre Mohen, „La tradition orale“, în *Histoire de l'humanité*, Londres, UNESCO, 2001, pp. 246-250.

17. Michèle Juret, „Etienne Drioton et le théâtre pharaonique“, în *Égypte, Afrique & Orient*, nr. 77, martie-aprilie-mai, 2015, pp. 53-60.

punerea în scenă, precizând recuzita necesară, locația acțiunii și aspectul personajelor¹⁸.

În ceea ce privește a doua obiecție care a fost ridicată împotriva afirmației lui Etienne Drioton, aceasta se referă la absența numelor actorilor de pe pereții monumentelor egiptene. De ce numele actorilor nu sunt gravate pe pereții templelor și ai mormintelor, așa cum este cazul cu numele dansatorilor, ale căror desene decorează majoritatea pereților templelor? Drioton a remarcat o stelă pe care era gravat numele lui Emhèb, un actor care trăise în jurul anului 1600 î.Hr. Cariera acestui actor a fost narată pe această stelă, descoperită în 1922 și încă nepublicată până în prezent. Deși nerevelarea acestei stele ar putea stimula îndoieli față de descoperirile lui Etienne Drioton, am putea, totuși, să o justificăm prin faptul că această stelă face parte dintr-o serie de alte descoperiri care nu sunt încă cunoscute. Arheologii și egiptologii așteaptă, până în prezent, descoperirea ei pentru ca această stelă să vadă lumină și pentru ca povestea acestui actor (Emhèb) să ne fie descifrată și mai în detaliu.

Ultima obiecție este exprimată în următoarea întrebare: dacă acceptăm ipoteza că teatrul este un produs al epocii faraonilor, cum rămâne cu dovezile legate de construirea primului teatru egiptean în vremea lui Khedive Ismael, în 1869? Cu alte cuvinte, unde erau piesele de teatru reprezentate în perioada faraonilor, mai ales că Egiptul – atât de bogat în temple și monumente – nu ne-a lăsat nicio urmă a unei clădiri în care să se fi desfășurat astfel de spectacole dramatice, așa cum știm, ca exemplu, că s-a întâmplat în Grecia antică? Etienne Drioton a respins această obiecție, spunând că piesele au fost reprezentate, de-a lungul erei faraonilor, pe esplanadele templelor. Cu privire la aceasta, el a afirmat: „egiptenii ofereau spectacolele pe esplanadele templelor, în fața coloanelor și pe aleile de acces (*dromos*), aceste căi de acces la templu, marginite adesea de sfincși¹⁹. În același spirit, Peter Ukpokodu

18. *Ibidem*.

19. Edith Mora, „Le théâtre antique égyptien“, în *Revue des deux mondes* (1829-1971), 1961, pp. 334-341.

a argumentat: „Reprezentațiile dramelor aveau loc în cadrul «templor mortuare», deoarece zonele de spectacol erau una cu mormintele regilor. Misterele lui Abydos și dramele medicale (exemple antice de terapie teatrală contemporană) au fost prezentate în «casele Zeilor». La curtea faraonilor și în marile săli ale aristocraților aveau loc mari divertismente muzicale. Același lucru se poate spune cu privire la recitățile poetice, cântecele și narațiunile care erau prezentate în cadrul unor mari banchete²⁰.

Concentrându-ne asupra acestui fragment, putem observa în ce măsură artele spectacolului și spațiile teatrale în care erau reprezentate erau variate în timpul Egiptului antic. Vechii egipteni au consacrat templele mortuare ca decoruri realiste pe care erau reprezentate drame; putem justifica acest lucru prin faptul că actele cutărei sau cutărei drame au creat un fel de armonie și au rezonat cu mormintele în care sunt îngropați regii, adevărații actori ai acestor drame. Pe scurt, dramele epocii faraonice au fost menite să înfățișeze aspecte ale vieții eroilor sau ale personajelor clasei regale care sunt exprimate pe un ton sublim și în decoruri proprii, realiste.

De asemenea, alegerea caselor zeilor drept cadru spațial în care s-au petrecut dramele medicale nu a fost întâmplătoare, întrucât derivă din considerația mai mare pe care o aveau aceste locuri. Pentru egiptenii antici, casa zeului era considerată un spațiu cu puteri supranaturale, un loc în care se mergea pentru a adora, chiar și un spațiu dedicat tratării bolilor psihice. Pe lângă activitățile cultului, aceste case au fost considerate locuri în care se jucau psihodrame, ale căror actori erau adevărați preoți. Aceste psihodrame și-au propus să scoată la iveală fobiile, îngrijorarea, dar și anxietatea prin implicarea corporală cu publicul.

Pentru celelalte genuri artistice, fie că erau distracții muzicale, cântece, recitări poetice sau narațiuni, acestea se țineau, după cum am menționat deja, în marile săli ale aristocraților, în măsura în care aceste săli au fost dotate cu instrumentele

20. Peter Ukpokodu, „Origines égyptiennes du théâtral occidental“, art. cit., pp. 9-20

necesare sau adecvate pentru o astfel de ceremonie. În acest context, este de menționat că Egiptul antic a reprezentat principala sursă pentru inventarea unui anumit număr de instrumente muzicale – instrumente de suflat precum flautul și flautul dublu, instrumentele cu coarde precum harpa, lira și lăuta, dar și instrumentele de percuție, dintre care se găseau patru tipuri la acea vreme (clapele, toba, tamburina și sistrul). Pe scurt, de-a lungul diferitelor epoci ale Egiptului antic, egiptenii au făcut muzică cu tot felul de ocazii, deoarece credeau că aceasta are puteri magice și au văzut-o ca un mijloc de a-și proteja familiile și copiii împotriva spiritelor rele, a fantomelor sau a demonilor.

Absența clădirilor teatrale nu dovedește incapacitatea egiptenilor antici de a construi teatre simple precum cele pe care le vedem astăzi. Cei care au pus bazele piramidelor, templelor și monumentelor a căror construcție datează de mai bine de șapte mii de ani și care durează chiar până în prezent au fost cu siguranță capabili să pună bazele unor săli de teatru simple, precum cele pe care le vedem astăzi. Oricum, natura pieselor interpretate în Egiptul antic, multitudinea actorilor care au luat parte la ele, durata considerabilă a spectacolului, precum și varietatea spațiului dramatic, toate acestea au necesitat ca spectacolele să fie jucate în aer liber, în esplanadele templelor sau în curțile palatelor aristocratice, așa cum am sugerat mai devreme.

Mai mult, trebuie să subliniem că statul egiptean continuă, până în prezent, să folosească esplanadele templelor drept scene pe care se joacă spectacole teatrale sau spectacole festive, dintre care unele datează, fără îndoială, din Egiptul antic. De exemplu, în noiembrie 2021, cu ocazia inaugurării Bulevardului oilor din Luxor, a fost reprezentată sărbătoarea religioasă de la Opet, a cărei origine este plasată în perioada dinastiei a XVIII-a din Egiptul antic și în timpul căreia a fost sărbătorit sezonul inundațiilor în timpul domniei reginei Hatshepsut. Acest festival s-a desfășurat pe esplanada Cortegiului zeilor. Această esplanadă este mărginită de peste 1050 de statui de sfincși și de berbeci care leagă templul din Karnak din nord de cel din Luxor, aflat în sud. Aceasta ne arată, așadar, în ce măsură egiptenii contemporani sunt atașați de civilizația lor faraonică și de istoria strămoșilor lor.

Până și în prezent, în Egipt, aceste esplanade sunt folosite pentru spectacole grandioase.

Pe de altă parte, trebuie remarcat că interesul acordat teatrului faraonic nu se reflectă doar în atenția statului egiptean contemporan acordată clădirilor în care se reprezentau spectacolele în epoca Egiptului antic, ci și în preocuparea primordială pentru aspecte ale vieții egiptene antice care rămân, pentru totdeauna, sursa de inspirație pentru unii dramaturgi egipteni. De exemplu, îl putem aminti pe dramaturgul Tawfiq Al-Hakim, care a scris spectacolul intitulat *Isis*. Această piesă a fost reprezentată pentru prima dată în anul 1986. În acest spectacol, dramaturgul a evocat lupta veșnică dintre cei doi zei, buna Isis și maleficul Huris. Dramaturgul ne-a transmis această luptă, dar din altă perspectivă. În acest spectacol, Tawfiq Al-Hakim nu a intenționat să ne descrie viața faraonică sau să înfățișeze credințele egiptene antice, ci mai degrabă să evidențieze personajele mitului dintr-o nouă perspectivă, umană, și să aplice sensul acestuia conceptului viu în fiecare epocă, și în vremurile moderne în special.

În urma acestei lungi călătorii în istorie și înainte de a trece la concluzie, o întrebare foarte importantă ne vine în minte: despre textele dramatice, descoperite de-a lungul diferitelor ere faraonice, știau egiptenii antici că aparțineau artei teatrale? Răspunsul la această întrebare urmărește efectiv să distingă două concepte, chiar să delimiteze două varietăți distincte: arta dramatică din perspectivă contemporană și arta dramatică din perspectiva egiptenilor antici. Dintr-o perspectivă contemporană, arta dramatică este văzută ca „un termen generic care reunește toate lucrările destinate inițial teatrului și provocând în public o emoție puternică”²¹. Din perspectiva acestei definiții, se poate spune că textul dramatic se naște sau se scrie în primul rând înainte de a fi reprezentat pe scenă în fața spectatorilor. Pe de altă parte, în perioada faraonică, arta dramatică poate fi asociată unui termen generic, incluzând toate manuscrisele menite în

21. <https://www.linternaute.fr/dictionnaire/fr/definition/art-dramatique/>.

esență să onoreze zeii-regi. Gravurile care indică procesiuni, ori papirusurile care indică spectacole au fost realizate mai târziu, după ce piesa a fost reprezentată în fața zeului-rege. Cele două spectacole descoperite de Kurt Seth, precum și piesele găsite de Etienne Drioton au fost gravate pe pereții templelor sau inscripționate pe papirusuri mult timp după reprezentarea lor. Aceasta ne arată că egiptenii antici nu știau că ele (spectacolele) erau teatru, ci mai degrabă fapte de glorie a regelui, de celebrare a unei anumite întâmplări etc. În ciuda ignoranței lor, nu putem nega ipoteza nașterii artei dramatice în Egiptul antic, întrucât criteriile, identificate ulterior de egiptologi în toate textele deja citate, afirmă că ele sunt teatru.

De aici, avem dovada incontestabilă, spunem noi, a nașterii teatrului în perioada Egiptului antic. De-a lungul diferitelor etape ale acestei epoci, teatrul a suferit transformări succesive, în măsura în care a însoțit inițial rituri religioase simple, pentru a ajunge la faza „ritualurilor preoțești, în care preoții și regii jucau rolurile unor zei”²². Ajungem, în sfârșit, la faza procesiunilor, a ritualurilor de trecere și chiar la festivalurile sacre în care erau reprezentate drame. Când Egiptul a fost atacat de hoardele de invadatori, teatrul s-a oprit pentru mult timp. Apoi a apărut într-o altă civilizație, fertilă, ale cărei urme sunt adânc înscrise în viața omului contemporan. Este vorba de civilizația greacă. Astfel, nu putem nega rolul remarcabil al grecilor în evoluția teatrului. Pe scurt, dacă teatrul a fost inventat de egipteni, grecii au fost cei care au introdus o notă seculară, pentru a-i conferi perenitatea.

Bibliografie

AL-CHAMI, Ahmed, *Histoire du théâtre grec et sa fonction entre 200 Av. J.-C. et 330 de notre ère*, teză de doctorat, Universitatea din Damasc, Faculté des lettres et des sciences humaines, 2019.

22. Ahmed Al-Chami, *Histoire du théâtre grec et sa fonction entre 200 Av. J.-C. et 330 de notre ère*, teză de doctorat, Universitatea din Damasc, Faculté des lettres et des sciences humaines, 2019, p. 39.

-
- DESROCHES-NOBLECOURT, Christianne, „Le théâtre égyptien“, în *Journal des savants*, 1943, pp. 166-176, https://www.persee.fr/doc/jds_0021-8103_1943_num_4_1_2672.
- DRIOTON, Etienne, „La question du théâtre égyptien“, în *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, nr. 1 (98), 1954, pp. 51-63.
- JURET, Michèle, „Etienne Drioton et le théâtre pharaonique“, în *Égypte, Afrique & Orient*, nr. 77, martie-aprilie-mai, 2015, pp. 53-60.
- MOHEN, Jenne-Pierre, „La tradition orale“, în *Histoire de l'humanité*, Londres, UNESCO, 2001, pp. 246-250.
- MORA, Edith, „Le théâtre antique égyptien“, în *Revue des deux mondes (1829-1971)*, 1961, pp. 334-341, <https://www.revuedesdeuxmondes.fr/article-revue/le-theatre-antique-egyptien-3/>.
- RIES, Julien, „Religion et art“, în *Histoire de l'humanité*, Londres, UNESCO, 2001, pp. 257-277.
- UKPOKODU, Peter, „Origines égyptiennes du théâtral occidental: obscurantisme scolastique ou ignorance coupable?“, în *L'annuaire théâtral. Revue québécoise d'études théâtrale*, 1994, pp. 9-20.